

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
„Ужгородський національний університет”
Факультет європейського права і правознавства
Кафедра міжнародного права

Ю. П. Мателешко

Навчально-методичні рекомендації з курсу
„ТЕОРІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН”
для студентів напрямів підготовки: 6.030202 „Міжнародне право”,
6.030205 „Країнознавство”, 6.030206 „Міжнародний бізнес”
(за вимогами кредитно-модульної системи)

Ужгород – 2014

ББК 66.4
УДК 327
М 34

Мателешко Ю.П. Навчально-методичні рекомендації з курсу „Теорія міжнародних відносин” / Ю.П.Мателешко. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Ужгород: ДВНЗ „УжНУ”, 2014. – 47 с.

Навчальне видання

Навчально-методичні рекомендації з курсу
„Теорія міжнародних відносин”
для студентів напрямів підготовки:
„Міжнародне право”, „Країнознавство”, „Міжнародний бізнес”
(за вимогами кредитно-модульної системи)

Мовна редакція, коректура та верстка – авторські

Схвалено на засіданні кафедри міжнародного права
Протокол № 7 від 14.01.2014 р.

Підп. до друку 21.01.2014 р.
Формат 60x84/16. Папір офс. Гарнітура Times New Roman Суг. Друк офс.
Ум. друк. арк. 2,0
Тираж 100 пр.

Редакційно-видавничий відділ ДВНЗ „Ужгородський національний університет”
88015, м. Ужгород, вул. Заньковецької, 89
Свідоцтво про внесення суб’єкта видавничої справи до Державного реєстру
ЗТ № 32 від 31.05.2006 р.

© Ю.П.Мателешко, 2014

75. Kaplan M. *Macropolitics: Essays on the Philosophy & Science of Politics* / Morton A. Kaplan, Ira Sharkansky. – New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers, 2005. – 242 p.
76. McClelland Ch. *Theory and the International System* / Charles A. McClelland. – New York: Macmillan, 1966. – 138 p.
77. Morgenthau H., Thompson K. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace* / Hans Joachim Morgenthau, Kenneth W. Thompson. – N. Y.: Alfred A. Knopf, 1985. – 688 p.
78. Nye J. *Soft Power. The Means to Success in World Politics* / Joseph S. Nye. – N. Y.: Public Affairs, 2004. – 192 p.
79. Rosenau J. *Turbulence in World Politics: A Theory of Change and Continuity* / James N. Rosenau. – Princeton: Princeton University Press, 1990. – 504 p.
80. Rosenau J. *The Study of World Politics. – Vol. 1. Theoretical and Methodological Challenges* / James N. Rosenau. – L., N. Y.: Routledge; New edition edition, 2006. – 320 p.
81. Russett B. *World Politics: The Menu for Choice* / Bruce M. Russett, Harvey Starr, David Todd Kinsella. – Wadsworth: Cengage Learning, 2009. – 552 p.
82. Slaughter A.-M. *A New World Order* / Anne-Marie Slaughter. – Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2004. – 341 p.
83. *Theories of International Relations* / Scott Burchill, Andrew Linklater, Richard Devetak et al. – 3rd edition. – N. Y.: Palgrave Macmillan, 2005. – 321 p.
84. Waltz K. *Theory of International Politics* / Kenneth Neal Waltz. – Reading, MA: Addison-Wesley Pub. Co., 1979. – 251 p.
85. Wallerstein I. *World-Systems Analysis: An Introduction* / Immanuel Wallerstein. – Durham, North Carolina: Duke University Press, 2004. – 128 p.
86. Weber C. *International Relations Theory. A Critical Introduction* / Cynthia Weber. – 3rd edition. – L.: Routledge, 2010. – 264 p.

ЗМІСТ

Опис навчальної дисципліни.....	4
Мета і завдання дисципліни.....	5
Структура навчальної дисципліни.....	6
Тематика і зміст лекційних занять.....	7
Тематика і плани семінарських занять.....	12
Самостійна робота студентів.....	15
Контроль та оцінювання знань.....	16
Теми рефератів.....	18
Тестові завдання.....	20
Термінологічний словник.....	31
Рекомендована література.....	42

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 1,5	Галузь знань „Міжнародні відносини”	Нормативна	
Модулів – 1	Напрями підготовки: „Міжнародне право” „Країнознавство” „Міжнародний бізнес”	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		2-й	2-й
Загальна кількість годин – 54		Семестр	
		4-й	4-й
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 1	Освітньо-кваліфікаційний рівень: „бакалавр”	22 год.	10 год.
		Практичні, семінарські	
		14 год.	0 год.
		Лабораторні	
		0 год.	0 год.
		Самостійна робота	
		18 год.	44 год.
		Індивідуальні завдання: 0 год.	
Вид контролю: залік			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної та індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 36/18

для заочної форми навчання – 10/44

56. Уткин А.И. Глобализация: процесс и осмысление / А.И.Уткин. – М.: Логос, 2001. – 254 с.
57. Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Фрэнк Уэбстер; пер. с англ. М.В.Арапова, Н.В.Малыхиной. – М.: Аспект пресс, 2004. – 400 с.
58. Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее. Последствия биотехнологической революции / Фрэнсис Фукуяма; пер. с англ. М.Б.Левина. – М.: АСТ, Люкс, 2004. – 352 с.
59. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / Самюэль Хантингтон; пер. с англ. Т.Велимеева, Ю.Новикова. – М.: АСТ, 2003. – 603 с.
60. Хонин В.Н. Объект международно-правового регулирования / В.Н.Хонин. – К.: Вища школа, 1974. – 114 с.
61. Хрусталева М.А. Основы теории внешней политики государств: учебное пособие / М.А.Хрусталева. – М.: Наука, 1984. – 80 с.
62. Хрусталева М.А. Системное моделирование международных отношений: учебное пособие / М.А.Хрусталева. – М.: МГИМО, 1987. – 115 с.
63. Хрусталева М.А. Теория политики и политический анализ: учебное пособие / М.А.Хрусталева. – М.: МГИМО, 1992. – 366 с.
64. Шейдина И.Л. Невоенные факторы силы во внешней политики США / И.Л.Шейдина. – М.: Наука, 1984. – 351 с.
65. Яковец Ю.В. Глобализация и взаимодействие цивилизаций / Ю.В.Яковец. – М.: Экономика, 2003. – 441 с.
66. Ялі М.Х. Цивілізаційна парадигма в дослідженні системи міжнародних відносин / М.Х.Ялі // Дослідження світової політики: зб. наук. пр. – Вип. 31. – К.: ІСЕМВ НАН України, 2005. – С. 227 – 240.
67. Ялі М.Х. Неусвідомлена революція, або вплив інформаційних технологій на суспільні відносини в умовах глобалізації / М.Х.Ялі // Політика і час. – 2006. – № 5. – С. 34 – 40.
68. Ялі М.Х. Після Версаля, Ялти і Потсдама. Або дещо про трансформації світового порядку / М.Х.Ялі // Політика і час. – 2006. – № 7–8. – С. 79 – 86.
69. Ялі М.Х. Трансформація Ялтинсько-Потсдамського миропорядка в епоху глобалізації / М.Х.Ялі // Вторая мировая война: человек, общество, государство: Материалы международной научной конференции (Крым, Ялта, 11–12 мая 2006). – Симферополь: Крым, 2006. – С. 195 – 205.
70. Ялі М.Х. Занепад „Вестфалії” або еволюція інституту нації-держави під впливом глобалізації / М.Х.Ялі // Політика і час. – 2007. – № 6. – С. 45 – 48.
71. Bell D. The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting / Daniel Bell. – N. Y.: Basic Books, 1976. – 507 p.
72. Fukuyama F. The End of History and the Last Man / Francis Fukuyama. – N. Y.: Free Press, 2006. – 432 p.
73. Gilpin R. War and Change in World Politics / Robert Gilpin. – N. Y.: Cambridge University Press, 1981. – 288 p.
74. Kaplan M. System and Process in International Politics / Morton A. Kaplan. – ECPR Press, 2005. – 252 p.

36. Мартыненко П.Ф. Социология международных отношений / П.Ф.Мартыненко. – К.: Киев. ордена Ленина государственный ун-т им. Т.Г.Шевченко, 1969. – 99 с.
37. Мировая политика: теория, методология, прикладной анализ / отв. ред. А.А.Кокошин, А.Д.Богатуров. – М.: КомКнига, 2005. – 432 с.
38. Многоликая глобализация. Культурное разнообразие в современном мире / под ред. П.Бергера, С.Хантингтона; пер. с англ. – М.: Аспект Пресс, 2004. – 379 с.
39. Морозов Г.И. Международные организации: некоторые вопросы теории / Г.И.Морозов. – 2-е изд., доп. – М.: Мысль, 1974. – 332 с.
40. Морозов Г.И. Мировое сообщество: утопия или реальность? / Г.И.Морозов. – М.: Новости, 1987. – 38 с.
41. Морозов Г.И. Международное право и международные отношения (проблемы взаимосвязи) / Г.И.Морозов. – М.: Международные отношения, 1997. – 70 с.
42. Мурадян А.А. Буржуазные теории международной политики. Критический анализ / А.А.Мурадян. – М.: Наука, 1988. – 144 с.
43. Основы теории международных отношений: учебное пособие / В.И.Антюхина-Московченко, А.А.Злобин, М.А.Хрусталева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: МГИМО, 1988. – 141 с.
44. Петровский В.Ф. Американская внешнеполитическая мысль / В.Ф.Петровский. – М.: Международные отношения, 1976. – 336 с.
45. Поздняков Э.А. Системный подход и международные отношения / Э.А.Поздняков. – М.: Наука, 1976. – 159 с.
46. Поздняков Э.А. Внешнеполитическая деятельность и межгосударственные отношения / Э.А.Поздняков. – М.: Наука, 1986. – 184 с.
47. Процесс формирования и осуществления внешней политики капиталистических государств / отв. ред. В.И.Гантман. – М.: Наука, 1981. – 391 с.
48. Серебрянников В.В. Социология войны / В.В.Серебрянников. – М.: Научный мир, 1997. – 398 с.
49. Системный подход: анализ и прогнозирование международных отношений. Опыт прикладных исследований: сборник научных трудов / под ред. И.Г.Тюлина. – М.: МГИМО, 1991. – 165 с.
50. Современные международные отношения и мировая политика: учебник / А.В.Торкунов, И.Г.Тюлин, А.Ю.Мельвиль и др.; отв. ред. А.В.Торкунов. – М.: Просвещение: МГИМО(У), 2004. – 990 с.
51. Современные международные отношения: учебник / под ред. А.В.Торкунова. – М.: РОССПЭН, 1999. – 584 с.
52. Система, структура и процесс развития современных международных отношений / отв. ред. В.И.Гантман. – М.: Наука, 1984. – 422 с.
53. Современные буржуазные теории международных отношений. Критический анализ / под ред. В.И.Гантмана. – М.: Наука, 1976. – 485 с.
54. Теория международных отношений на рубеже столетий / под ред. К.Буса, С.Смита; пер. с англ. – М.: Гардарики, 2002. – 362 с.
55. Тойнби А. Дж. Постыжение истории / А.Дж.Тойнби; пер. с англ. Е.Д.Жаркова. – М.: Айрис-пресс, 2010. – 640 с.

Навчальна дисципліна „Теорія міжнародних відносин” є складовою освітньо-професійної програми підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем „бакалавр” з напрямів „Міжнародне право”, „Країнознавство” та „Міжнародний бізнес”, галузі знань „Міжнародні відносини”.

Метою курсу є розкриття змісту ключових понять та концептуальних підходів, на яких базується вивчення міжнародних відносин, а також ознайомлення студентів з теоретичними напрямами та школами, які існують у світовій науці. У зв'язку з цим важливе значення надається розгляду класичних традицій вивчення міжнародних відносин в історії суспільно-політичної думки.

Завданнями курсу є:

- обґрунтування теоретико-методичних засад формування і розвитку парадигм теорії міжнародних відносин;
- опанування методами і поняттями досліджень міжнародних відносин;
- ознайомлення з працями провідних науково-теоретичних шкіл і напрямами досліджень міжнародних відносин;
- характеристика основних парадигм теорії міжнародних відносин;
- вивчення закономірностей розвитку систем міжнародних відносин та її суб'єктів;

- розгляд цивілізаційних теорій;
- висвітлення природи міжнародного конфлікту та міжнародної безпеки;
- розкриття основних геополітичних концепцій;
- з'ясування головних інструментів міжнародної політики;
- розгляд впливу глобалізації на міжнародні відносини;
- визначення місця України в сучасній системі міжнародних відносин.

В результаті засвоєння навчального курсу студенти повинні *знати*:

- головні парадигми ТМВ;
- цивілізаційні, глобалізаційні та геополітичні аспекти міжнародних відносин;
- тенденції еволюції міжнародних відносин та методи їх аналізу;
- основні аспекти практики взаємодії на міжнародній арені: зміни характеру та природи міжнародних відносин, складу її елементів – міжнародних акторів, їх цілей та засобів, а також основних міжнародних процесів.

Внаслідок вивчення курсу ТМВ студент має *вміти*:

- розрізняти основні тенденції розвитку міжнародних відносин;
- критично оцінювати різні теоретичні школи та напрями в науці про міжнародні відносини, розуміти їх центральну проблематику та аргументи притаманних їм трактувань явищ міжнародного життя;
- володіти основними категоріями ТМВ та, спираючись на них, уміти самостійно розбиратися в подіях, що відбуваються на міжнародній арені.

Навчально-методичні матеріали з курсу підготовлені на підставі вимог Галузевого стандарту вищої освіти України 2013 р., галузі знань «Міжнародні відносини», напрям підготовки 6.030202 «Міжнародне право».

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин							
	денна форма				заочна форма			
	усього	у тому числі			усього	у тому числі		
		л	п	с.р.		л	п	с.р.
Модуль 1								
Змістовий модуль 1. Загальна частина								
Тема 1. Теорія міжнародних відносин як наука та навчальна дисципліна.	2	2			4	2		2
Тема 2. Основні етапи розвитку науки про міжнародні відносини. Наукові школи та напрямки ТМВ.	10	4	2	4	12	2		10
Тема 3. Міжнародна система та її суб'єкти.	10	4	2	4	8	2		6
Тема 4. Класичні та сучасні геополітичні концепції.	6	2	2	2	6			6
Змістовий модуль 2. Особлива частина								
Тема 5. Цивілізаційний вимір міжнародних відносин.	6	2	2	2	6			6
Тема 6. Інструменти міжнародної політики.	6	2	2	2	6	2		4
Тема 7. Міжнародний конфлікт та міжнародна безпека.	6	2	2	2	4	2		2
Тема 8. Глобальна система міжнародних відносин.	8	4	2	2	8			8
<i>Усього годин</i>	54	22	14	18	54	10	0	44

17. Блищенко И.П. Мировая политика и международное право / И.П.Блищенко, М.М.Солнцева. – М.: Международные отношения, 1991. – 156 с.
18. Бурлацкий Ф.М. Социология. Политика. Международные отношения / Ф.М.Бурлацкий, А.А.Галкин. – М.: Международные отношения, 1974. – 326 с.
19. Введение в социологию международных отношений: учебное пособие / под ред. П.А.Цыганкова. – М.: Изд-во МГУ, 1992. – 110 с.
20. Взаимосвязь и взаимовлияние внутренней и внешней политики. Ежегодник САПН / отв. ред. Д.А.Кириллов. 1980. – М.: Наука, 1982. – 197 с.
21. Гаджиев К.С. Введение в геополитику: учебник для вузов / К.С.Гаджиев. – 2 изд., доп. и перераб. – М.: Логос, 2000. – 432 с.
22. Геополитика: теория и практика. Сборник статей / под ред. Э.А.Позднякова. – М.: ИМЭМО, 1993. – 238 с.
23. Гришин А.В. Системный анализ и диалог с ЭВМ в исследовании международных отношений: Некоторые вопросы теории и опыта / А.В.Гришин, Н.И.Никольский. – М.: Международные отношения, 1982. – 320 с.
24. Давыдов Ю.П. Норма против силы. Проблема мироурегулирования / Ю.П.Давыдов. – М.: Наука, 2002. – 287 с.
25. Делягин М.Г. Мировой кризис. Общая теория глобализации / М.Г.Делягин. – М.: ИНФРА-М, 2003. – 333 с.
26. Доронина Н.И. Международный конфликт: О буржуазных теориях конфликта: Критический анализ методологии исследований / Н.И.Доронина. – М.: Международные отношения, 1981. – 179 с.
27. Дружинин В.В. Введение в теорию конфликта / В.В.Дружинин, А.С.Конторов, М.Д.Конторов. – М.: Радио и связь, 1989. – 288 с.
28. Ермоленко Д.В. Социология и проблемы международных отношений. Некоторые аспекты социологических исследований международных отношений / Д.В.Ермоленко. – М.: Международные отношения, 1977. – 232 с.
29. Индивиды в международной политике / Г.Г.Клаус, М.Жирар, Ж.Эрман и др; пер. с фр. С.А.Соболева, П.А.Цыганкова. – М.: Изд-во МПА, 1996. – 204 с.
30. Капітоненко М.Г. Міжнародні конфлікти: навчальний посібник / М.Г.Капітоненко. – К.: Либідь, 2009. – 352 с.
31. Киссинджер Г. Дипломатия / Генри Киссинджер; пер. с англ. – М.: Ладомир, 1997. – 848 с.
32. Косолапов Н.А. Социальная психология и международные отношения / Н.А.Косолапов. – М.: Наука, 1983. – 271 с.
33. Кукулка Ю. Проблемы теории международных отношений / Ю.Кукулка. – М.: Прогресс, 1980. – 320 с.
34. Лукашук И.И. Глобализация, государство, право. XXI век / И.И.Лукашук. – М.: Спарк, 2000. – 279 с.
35. Макарычев А. Система внешнеполитического планирования и анализа: опыт США 70-90-х годов / А.Макарычев // Мировая экономика и международные отношения. – 1994. – № 12. – С. 40 – 49.

Основна:

1. Богатуров А.Д. Очерки теории и политического анализа международных отношений / А.Д.Богатуров, Н.А.Косолапов, М.А.Хрусталева. – М.: НОФМО, 2002. – 390 с.
2. Введение в теорию международных отношений и анализ внешней политики / Н.А.Ломагин, А.В.Лисовский, С.Ф.Сутырин и др. – СПб.: Сентябрь, 2001. – 166 с.
3. Мальський М.З. Теорія міжнародних відносин: підручник / М.З.Мальський, М.М.Мацяк. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. – 461 с.
4. Мальський М.З. Теорія міжнародних відносин: підручник / М.З.Мальський, М.М.Мацяк. – 4-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2011. – 406 с.
5. Суботін А.А. Теорія міжнародних відносин: посібник-хрестоматія / А.А.Суботін, М.С.Каменецький. – К.: ВПЦ „Київський університет”, 2007. – 192 с.
6. Теория международных отношений: хрестоматія / под ред. П.А.Цыганкова – М.: Гардарики, 2002. – 400 с.
7. Хонин В.Н. Теория международных отношений. Общая часть / В.Н.Хонин. – К.: Академ-Пресс, 2005. – 456 с.
8. Цимбалістий В.Ф. Теорія міжнародних відносин / В.Ф.Цимбалістий. – Львів: Новий Світ-2000, 2010. – 360 с.
9. Цыганков П.А. Теория международных отношений: учебное пособие / П.А.Цыганков. – М.: Гардарики, 2003. – 590 с.
10. Шепелев М.А. Теорія міжнародних відносин: підручник / М.А.Шепелев. – К.: Вища школа, 2004. – 622 с.

Додаткова:

11. Арон Р. Мир і війна між націями / Реймон Арон. – К.: Юніверс, 2000. – 688 с.
12. Аналитические методы в исследовании международных отношений: сборник научных трудов / под ред. И.Г.Тюлина, А.С.Кожемякина, М.А.Хрусталева. – М., 1982. – 326 с.
13. Барановский В.Г. Политическая интеграция в Западной Европе: Некоторые вопросы теории и практики / В.Г.Барановский. – М.: Наука, 1983. – 264 с.
14. Бек У. Что такое глобализация? Ошибки глобализма – ответы на глобализацию / Ульрих Бек; пер. з нем. А.Григорьева, В.Седельника. – М.: Прогресс – Традиция, 2001. – 304 с.
15. Бжезінський З. Велика шахівниця / Збігнєв Бжезінський. – Львів – Івано-Франківськ: Лілея -НВ, 2000. – 236 с.
16. Бжезінский З. Выбор. Глобальное господство или глобальное лидерство / Збигнєв Бжезінский; пер. с англ. Е.А.Нарочницкой, Ю.Н.Кобякова. – М.: Международные отношения, 2010. – 264 с.

Лекція 1

Теорія міжнародних відносин як наука та навчальна дисципліна (2 год.).

Предмет та об'єкт теорії міжнародних відносин. Основні завдання вивчення курсу. Огляд основних джерел і літератури. Структура ТМВ: філософія МВ, геополітична теорія, політологія МВ, соціологія МВ, психологія МВ, міжнародна конфліктологія, вайолентологія, цивіліологія, теорія зовнішньої політики, глобалістика. Функції ТМВ: теоретико-пізнавальна, методологічна, нормативно-регулятивна, аксеологічна, аналітична, прогностична, критична. Понятійно-категоріальний апарат: „міжнародні відносини”, „міжнародна політика”, „зовнішня політика”, „міжнародний актор”, „геополітика”. Система методологічних принципів теорії міжнародних відносин. Системний підхід, системно-якісний аналіз, структурно-функціональний аналіз, методики одно- і багатофакторного аналізу, статистичні методи аналізу, метод моделювання, аналітичний метод, синтетичний метод. Значення теорії міжнародних відносин у системі суспільних наук.

Література: [2, 3, 4, 7, 8, 9, 10]

Лекція 2

Наукові школи та напрямки теорії міжнародних відносин (4 год.).

Класичний або традиційний напрям політичної думки з проблем зовнішньої політики і міжнародних відносин. Конфуціанство. Легізм. „Артхашастра”. Фуکید. Таласократія. Роль силового чинника в міжнародних відносинах. Ніколо Макіавеллі. Концепція Т.Гоббса: „війна всіх проти всіх”. Теорія політичної рівноваги як різновидність традиційної парадигми. Бенедикт Спіноза (1632-1677), Девід Юм (1711-1776), Емерік де Ваттель (1714-1767). Погляди Карла фон Клаузевіца. Трактат „Про війну”. Людвіг Гумплович про закони міжнародного життя.

Ідеалістичний напрям в історії розвитку суспільно-політичної думки з міжнародної проблематики. Франциско де Вітторія (1486-1546). Гуго Гроцій (1583-1645) про справедливі та несправедливі війни. Ідея Емеріка Крюсе (1590-1648) про створення універсальної міждержавної організації. Іммануїл Кант (1724-1804). „Про вічний мир”. Йоганн-Готліб Фіхте (1762-1814). „Замкнена торговельна держава”.

Погляди представників марксистської парадигми на міжнародні відносини. Карл Маркс (1818-1883) і Фрідріх Енгельс (1820-1895). Володимир Ульянов-Ленін (1870-1924) та його теорія імперіалізму. Концепцію „мирного співіснування” держав з протилежними соціально-економічними системами.

Політичний ідеалізм. „Досягнення миру через світове право” (1966) Луїса Сона і Грєневїля Кларка. Практичне втілення ідеалістичної концепції. „14

пунктів” В.Вільсона (1918). Пакт Бріана-Келлога (1928). Доктрина Стаймсона (1932), Статут ООН (1945), Заключний акт НБСЄ (1975).

Політичний реалізм. Вплив концепції Рейнхольда Нібура. Ганс Моргентау (1904-1979). „Політичні відносини між націями. Боротьба за владу” (1948). Шість принципів політичного реалізму. Раймон Арон (1905-1983) про проблеми миру та війни. Школа стратегічного аналізу (Генрі Кіссінджер). Концепція „настрашки”.

Модернізм та його особливості. „Теорія зовнішньої політики” Джорджа Модельські. Етапи зовнішньополітичного процесу. Теорія міжнародних систем. Чарльз Маклеланд. Теорія ігор. Теорія міжнародного еквілібріуму Дж. Ліскі.

Транснаціоналізм. „Транснаціональні відносини та світова політика” Джозефа Ная і Роберта Кохейна. Теорія інтеграції (функціоналізм, федералізм, неофункціоналізм). комунікаційний підхід Карла Дойча. Концепція „балансу інтересів”. Концепція взаємозалежності. Теорія конвергенції. Регіоналізм.

Неомарксизм. Теорія „світ-системи” Іммануїла Валлерстайна. Ядро, периферія, напівпериферія.

Література: [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 15, 16, 19, 51, 54, 58, 71, 72, 73, 77, 79, 80, 85, 86]

Лекція 3

Система міжнародних відносин та її суб’єкти (4 год.).

Системний підхід до аналізу міжнародних відносин. Системна теорія американського вченого Людвіга фон Берталанфі. Поняття „міжнародна система”. Елементарна модель міжнародної системи. Структура та особливості міжнародної системи.

Типи міжнародних систем. Типологія Мортон Каплана: „система одиничного вето”, „система балансу сил”, „гнучка біполярна система”, „жорстка біполярна система”, „універсальна система”, „ієрархічна система”. П’ять типів міжнародних систем Майкла Ніколсона. Типологія ймовірних систем Ернста Чемпеля. Типи міжнародних систем на основі „полосності” (М.Мальський та М.Мацях).

Еволюція міжнародних систем: Вестфальська, Віденська, Версальсько-Вашингтонська, Ялтинсько-Потсдамська. Риси міжнародної системи в постбіполярну епоху.

Міжнародна система і міжнародний порядок. Особливості світопорядку в сучасних умовах. Поняття „міжнародний порядок” та „світовий порядок”. Виміри міжнародного порядку: горизонтальний, вертикальний, функціональний. Типи контролю міжнародного порядку. Форми (рівні) міжнародного порядку. Історичні типи міжнародного порядку. Повоєнний міжнародний порядок. Особливості та перспективи сучасного етапу міжнародного порядку.

Поняття суб’єкта МВ. Діалектика індивідуального, колективного та інституційного виміру суб’єктності в МВ. Зміст понять „актор”, „учасник”

Таласократія (від грец. *θάλασσα* – море та грец. *κρατία* – влада) – концепція провідної ролі морських комунікацій, морської торгівлі та морської сили у зростанні державної могутності.

Теорія доміно – політична концепція, згідно якої події в одній країні спричиняють їх повторення в інших, як правило сусідніх, країнах.

Теорія ігор – один із напрямків модернізму, відповідно до якого кожна держава, здійснюючи зовнішньополітичну акцію, веде гру з метою або поразки противника, тобто виграву для себе (гра з нульовою сумою), або певного співробітництва з іншою стороною (гра з ненульовою сумою), а також гру зі змішаними мотивами.

Ультиматум (від лат. *ultimus* – останній) – 1) вимога, пов’язана з обмеженням часу, який даний на її виконання, а також з погрозою серйозних наслідків у випадку її невиконання; 2) дипломатична нота з категоричною вимогою однієї держави до іншої про виконання у певний термін тих чи інших дій (або утримання від них), супроводжувана погрозою застосувати певні санкції.

Універсальна система – тип міжнародної системи (за М.Капланом), яка передбачає переважаючу роль універсального актора, тобто міжнародних організацій, високий ступінь політичної однорідності, існування правил поведінки в рамках міжнародної системи.

Хартленд (від англ. *Heartland* – серцевинна земля) – масивна північно-східна частина Євразії, яка, згідно концепції Х.Маккіндера, відіграє ключову роль на шляху до світового панування.

Цесія (від лат. *cessio* – поступка, передача) – передача частини території однієї держави іншій за погодженням між ними.

Цивілізація (від лат. *civilis* – громадянський, суспільний, державний) – 1) синонім культури, яка виражається у створених людиною матеріальних і духовних цінностях; 2) рівень, ступінь суспільного розвитку, що проявляється в матеріальних та духовних надбаннях; 3) стадія занепаду і вмирання культури, втрати людством творчих сил (визначення О.Шпенглера); 4) певна історична соціально-культурна спільність (спільнота), яка має стійкі особливі риси в соціально-політичній організації, економіці та культурі, спільні духовні цінності та ідеали, ментальність (світогляд).

Серцевинна держава – наймогутніша або основна у культурному відношенні держава певної цивілізації (за С.Хантінгтоном).

Сила – здатність міжнародного актора (перш за все держави) нав'язати свою волю і вплинути на розвиток подій у власних інтересах.

Система балансу сил – тип міжнародної системи (за М.Капланом), яка базується на розподілі світового впливу між окремими центрами сили (не менше п'яти великих держав), що забезпечує відносно стабільність системи.

Система одиначного вето – тип міжнародної системи (за М.Капланом), в якій кожен актор здатний блокувати систему за допомогою шантажу (ядерна зброя) і водночас чинити опір подібному шантажу, захистити себе від будь-якого противника.

Статус-кво (від лат. *status quo* – положення, яке) – в міжнародному праві термін, що вживається для позначення будь-якого фактичного або правового становища, яке існує на даний час, або існувало в минулому, й про відновлення або збереження якого йде мова.

Статус-кво анте беду (від лат. *status quo ante bellum* – довоєнне становище) – становище, яке існувало перед початком війни, до спричинених нею змін.

Стратегія (від грец. *στρατηγία* – мистецтво полководця) – 1) довготермінова лінія поведінки, спрямована на досягнення перспективної цілі за допомогою відповідних засобів; 2) довгостроковий, послідовний, конструктивний, раціональний, підкріплений ідеологією, стійкий до невизначеності умов середовища план, спрямований на досягнення успіху в кінцевому результаті.

Суверенітет – верховенство державної влади, її незалежність та самостійність у внутрішній і зовнішній політиці.

Творча меншість – рушійна сила розвитку цивілізації (за А.Тойнбі), здатна робити відкриття та вести за собою маси.

Теорія міжнародних відносин – 1) фундаментальна дисципліна, що містить загальні основи знань про міжнародні явища та процеси; 2) наука, що вивчає сутність, особливості, закономірності та рушійні сили міжнародних відносин.

Терористичні організації (від лат. *terror* – страх, жах) – нелегальні об'єднання, які мають цілком виразні політичні інтереси, але намагаються їх реалізувати шляхом збройного насильства чи терору.

Транснаціоналізм – сучасний напрямок теорії міжнародних відносин, згідно якого міжнародні відносини виходять далеко за рамки міждержавних взаємодій, тобто держава як міжнародний актор позбавляється своєї монополії, а єдиною можливою альтернативою конфліктам є інтеграція.

Транснаціональні корпорації (ТНК) – підприємства, заклади й організації, метою яких є отримання прибутку і які діють через свої філії одночасно в кількох державах.

міжнародних відносин. Типології суб'єктів міжнародних відносин. Парадокс учасництва М.Ніколсона. Держава як центральний міжнародний актор. Головні елементи держави. Поняття суверенітету. Форма держави та її елементи (політичний режим, форма правління, державний устрій). Стратифікація М.Каплана: наддержави, великі держави, середні держави, малі держави, мікродержави. Недержавні учасники міжнародних відносин: міжнародні міжурядові організації, міжнародні неурядові організації, транснаціональні корпорації, етноси, політичні партії, терористичні організації, індивіди. Зростає розмаїття акторів міжнародних відносин.

Література: [1, 2, 3, 8, 9, 10, 12, 18, 19, 20, 23, 28, 36, 37, 39, 41, 45, 46, 48, 49, 50, 61, 68, 74, 75, 76]

Лекція 4

Класичні та сучасні геополітичні концепції (2 год.).

Роль геополітики в теорії міжнародних відносин. Сутність геополітичної науки. Рівні геополітики. Тенденції розвитку геополітики. Методологічні основи геополітики.

Виникнення класичної геополітичної науки. Німецький політичний географ Фрідріх Ратцель (1844-1904). Сім законів просторового зростання (експансії) держав. „Геополітика” Рудольфа Челлена (1864-1922).

Геополітика морської держави А.Мехена (1840-1914). „Вплив морської сили на історію”. Шість критеріїв статусу держави. Формула морської могутності. Етапи світового панування США.

Концепція Хелфорда Джона Маккіндера (1861-1947). „Географічна вісь історії”. Світовий острів. Осьовий ареал (Хартленд). Внутрішній півмісяць. Зовнішній півмісяць. Епохи геополітичної історії людства. Три правила світової політики. Карл Хаусгофер (1869-1946) про утворення вісі „Берлін – Москва – Токіо”.

Ідеї Ніколаса Джона Спайкмена (1893-1943). Рімленд. Правила світового панування. „Атлантичний континент”.

Геополітична концепція Жана Франсуа Тіріара (1922-1992). „Хай живе Європа”. Автаркія великих просторів. Проект євро-радянської імперії від Дубліна до Владивостока.

Геополітичні погляди Сола Б. Коена. Світ морських держав. Європейський континентальний світ. Геополітичні центри сучасного світу.

Теорії однополярного світу. Збігнєв Бжезінський про геополітичне домінування США. „Велика шахівниця”. Риси нового міжнародного порядку. Головні загрози світовому пануванню США. Місце України в геополітичній концепції Зб.Бжезінського.

Література: [2, 3, 4, 8, 9, 10, 15, 16, 21, 22, 62, 69, 83]

Лекція 5

Цивілізаційний вимір міжнародних відносин (2 год.).

Сутність цивілізаційного підходу. Поняття „цивілізація”.

Елвін Тоффлер. „Третя хвиля”. Три економічні революції: аграрна, промислова та інформаційна. Риси постіндустріальної (інформаційної) цивілізації. Зростання значення невиробничого сектору. Поява виробника-споживача (просьюмера). Проблема співіснування різних цивілізацій.

Теорія локальних цивілізацій А.Тойнбі. „Дослідження історії”. Етапи розвитку цивілізації. Закон виклику-відповіді. Головні стимули розвитку цивілізації. Значення творчої меншості. Мімесис. Причини занепаду цивілізацій. Панівна меншість. Внутрішній та зовнішній пролетаріат. Контакти між цивілізаціями. Типи реакцій цивілізацій, що зазнали нападу.

Концепція „зіткнення цивілізацій Самуеля Хантінгтона. Дев'ять великих цивілізацій, що складають собою людство: західна (атлантична), православна (східнослов'янська), ісламська, китайська (сінська), індуїстська, латиноамериканська, африканська, японська, буддистська. Цивілізаційна типологія держав (серцевинні, країни-члени, самотні, надтріснути та розколоті). Посилення цивілізаційного фактору у МВ. Майбутнє міжнародних відносин – конфлікт (зіткнення) між цивілізаціями (західною та ісламською).

Цивілізаційна концепція О.Кузнецова. Критерій писемності. „Війна абеток”.

Сучасні тенденції розвитку цивілізаційної теорії.

Література: [2, 3, 4, 6, 8, 9, 10, 55, 59, 65, 66]

Лекція 6

Інструменти міжнародної політики (2 год.).

Вайолентологія як наука. Філософські підвалини силового підходу. Сутність і параметри сили. Співвідношення понять сили та могутності. Доктрина балансу сил і „теорія доміно”. Баланс сил та силова рівновага. Політика з позиції сили. Типології воєн. Агресія. Інтервенція та її види (збройна, ідеологічна, економічна). Окупація. „Дипломатія канонерок”. „Дипломатія долара”. „Дипломатія великого дрючка”. Особливості силової політики в сучасних міжнародних відносинах.

Сутність, виникнення та розвиток дипломатичної діяльності. Головні принципи дипломатії. Форми дипломатичної діяльності (постійне представництво держави за кордоном, дипломатичне листування, переговори на вищому (саміти) і високому рівнях, участь у роботі міжнародних організацій та їхніх органів та ін.). Види міжнародних актів (договори, ноти, конвенції, декларації та ін.). Порядок старшинства дипломатичних представників. Дипломатичний протокол.

Революція (від лат. *revolutio* – переверот, поворот) – фундаментальна структурна зміна існуючої природної, соціальної, політичної чи економічної системи, яка зазвичай відбувається раптово або протягом відносно короткого часу.

Реституція (від лат. *restitutio* – відновлення) – повернення однією державою іншій майна, що було незаконно захоплене нею під час війни або внаслідок інших причин.

Рімленд (від англ. *rim* – край, обід та англ. *land* – земля) – масивна прибережна полоса, що оточує Хартленд із заходу, півдня, та південного сходу, яка, згідно концепції Н.Спайкмена, є стратегічно визначальною на шляху до світового панування.

Розколота країна – держава, в якій, згідно теорії С.Хантінгтона, переважає одна цивілізація, але її лідери прагнуть змінити цивілізаційну ідентичність.

Саміт (від лат. *summum* – найвищий) – дво- або багатосторонні міждержавні переговори за участю глав держав чи глав урядів.

Самовизначення – 1) принцип, згідно з яким кожна спільнота має невід'ємне право на вільне облаштування свого громадського і політичного життя; 2) право кожного народу на визволення й утворення власної самостійної держави або добровільне влаштування взаємин з іншими державами на основі федерації чи автономії.

Самотня країна – держава, в якій, згідно теорії С.Хантінгтона, відсутня культурна спільність з іншими країнами.

Сателіт (від лат. *satellitis* – супутник, спільник) – формально незалежна держава, яка перебуває під політичним та економічним впливом іншої держави і користується її протекціонізмом на міжнародній арені.

Світова політика – 1) особливий вид політики, в основу якого покладено створення та підтримання стабільного міжнародного середовища, в якому могли б реалізовуватись інтереси її учасників; 2) діяльність міжнародних акторів у напрямі створення механізмів глобального управління світовими процесами, сфера регулювання глобального співробітництва держав; 3) діяльність великих держав щодо встановлення та підтримання свого світового лідерства, або світового панування.

„Світ-система” – сучасна міжнародна система (за І.Валлерстайном), в основі якої знаходиться єдина капіталістична „світ-економіка”, чия логіка неминуче призводить до розподілу країн світу на „ядро”, „периферію” та „напівпериферію”.

Сепаратизм (від лат. *separatio* – відокремлення) – прагнення окремих груп населення, зокрема національних меншин, до часткового (надання автономії) або повного (створення власної держави) відокремлення.

Середня держава – тип держави (за М.Капланом), яка має вплив в найближчому оточенні й достатньо самостійна у своїй зовнішній та внутрішній політиці.

Паритет (від лат. *paritas* – рівність) – 1) ведення переговорів на основі рівності сторін; 2) стан відносної рівноваги сил у міжнародних відносинах.

Периферійність – віддаленість від головних центрів політичного, культурного та соціально-економічного життя.

Політика (грец. *politikḗ* – мистецтво управління) – цілеспрямована діяльність у галузі взаємовідносин між різними суспільними групами, державами й народами, пов'язана із боротьбою за здобуття або утримання влади, як знаряддя регулювання і формування цих стосунків.

Політична влада – здатність і можливість здійснювати визначальний вплив на діяльність, поведінку людей та їх об'єднань за допомогою волі, авторитету, права, насильства.

Політичний ідеалізм – сучасний напрямок теорії міжнародних відносин, представники якого виступають за необхідність і можливість покінчити з світовими війнами та збройними конфліктами між державами шляхом правового регулювання і демократизації міжнародних відносин, поширення на них норм моралі та справедливості.

Політичний реалізм – сучасний напрямок теорії міжнародних відносин, представники якого вважають міжнародні відносини, які спираються на об'єктивні закони, ареною гострого протистояння держав, що прагнуть збільшити свою владу та міць шляхом воєнної стратегії або політичної гри, а єдиним реальним способом забезпечити і зберегти мир є баланс сил.

Правонаступництво – перехід прав і обов'язків однієї держави до іншої, що виникає в разі утворення кількох держав на території їх попередника, об'єднання двох або кількох держав в одну тощо.

Преамбула (від лат. *praebambulus* – той, що передує) – вступна частина міжнародного договору, де, як правило, міститься перелік сторін, які укладають договір, його мотиви, мета та принципи тощо.

Прецедент (від лат. *praecedens* – той, що передує) – у міжнародному праві вирішення будь-якого питання міжнародних відносин з використанням прикладу, який мав місце при розгляді аналогічних випадків.

Пролонгація (від лат. *prolongare* – продовжувати) – продовження строку дії міжнародного договору.

Протекціонізм (від лат. *protectio* – заступництво, захист) – економічна політика держави, спрямована на захист національної економіки від іноземної конкуренції.

Ратифікація – затвердження верховним органом державної влади міжнародного договору, який з цього моменту набирає юридичної сили для даної держави.

Реалізм – класичний напрямок теорії міжнародних відносин, представники якого в основу міжнародних відносин клали прагматичні інтереси держав, а основним засобом їх реалізації вважали силу та війну.

Сутність і структура зовнішньополітичної свідомості. Міжнародна пропаганда: сутність, призначення, напрями, типологія. Види міжнародної пропаганди: стратегічна, тактична, конверсійна, розподільвальна, консолідаційна, непрямая (соціологічна), „війна нервів”. Техніка міжнародної пропаганди: дезінформація, перенесення, спрощення, перебільшення, „оркестровка”, підміна понять тощо.

Література: [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 17, 18, 20, 24, 29, 31, 37, 45, 47, 62, 64]

Лекція 7

Міжнародні конфлікти та шляхи їх урегулювання (2 год.).

Поняття міжнародного конфлікту. Структура міжнародного конфлікту: суб'єкти конфлікту, непрямі учасники конфлікту, медіатор, предмет конфлікту, об'єкт конфлікту, конфліктна ситуація.

Витоки конфлікту: джерела, причини, передумови.

Функції міжнародних конфліктів: інструментальна, регулятивна, інтеграційна, дезінтеграційна, символізуюча, аксеологічна, функція рівноваги.

Стратегії поведінки в конфлікті: суперництво, співробітництво, компроміс, пристосування, уникнення. Тактики: жорсткі, нейтральні, м'які.

Типології міжнародних конфліктів. Раціональний конфлікт. Ірраціональний конфлікт. Статусні конфлікти. Глобальні, регіональні, локальні конфлікти. Типологія А.Рапоппорта („війна”, „гра”, „дебати”).

Розвиток міжнародного конфлікту. Ескалаційний та деескалаційний розвиток.

Регулювання міжнародних конфліктів. Міжнародні переговори. Концепція “керування конфліктом”. Методичні рекомендації щодо оцінки, прогнозування та врегулювання міжнародних конфліктів.

Література: [2, 3, 4, 6, 8, 9, 10, 11, 24, 26, 27, 30, 48, 73]

Лекція 8

Глобальна система міжнародних відносин (4 год.).

Зміст і різниця понять „глобалізація” та „глобальність”. Історія глобалізації. Теоретичний вимір: соціологія глобалізації (Бек, Гелд), теорія культурної глобалізації (Робертсон, Аппадурі, Олброу, Фезерстоун, Леш, Уррі), політична глобалістика. Витоки глобалізації. Особливості науково-технічної революції. Технологічний прогрес. Від економічної глобалізації до глобальної цивілізації. Поняття: „економічна глобалізація”, „політична глобалізація”, „локалізація”, „фрагментація”, „культурна глобалізація”, „глокалізація”, „фрагментрація”, „макдональдизація”.

З.Бауман: глобалізоване багатство, локалізована бідність. Протистояння багаті „півночі” і бідного „півдня”. Всесвітня технологічна піраміда. Метатехнології. Концентрація інтелекту. ТНК: становлення глобального монополізму. Базові соціальні протиріччя доби глобалізації. Демократичні та неототалітарні тенденції глобального розвитку. Зміст понять „інформаційні технології”, „технології формування свідомості”, „нова всесвітня стратифікація”, „соціокультурна ієрархія”, „глобально-локальна взаємозалежність”, „глобальні багаті”, „локальні бідняки”.

Вплив глобалізації на суспільство. Еволюція індивідуальної свідомості. Біологічна еволюція. Публічна сфера і зміни в інформаційній галузі. Д.Белл: інформаційне суспільство як постіндустріалізм. М.Кастельс: інформаційний капіталізм. Ю.Хабермас: управління інформацією і технології формування свідомості. Г.Шіллер: корпоративний капіталізм. Зміст і різниця понять „інформаційне суспільство”, „інформаціональне суспільство”, „інформаціональна економіка”, „інформаціоналізм”, „постіндустріальне суспільство”, „постіндустріалізм”, „мондіалізація”.

Література: [2, 3, 4, 6, 8, 9, 10, 14, 16, 25, 34, 38, 40, 56, 58, 65, 67, 69, 70, 71, 72]

ТЕМАТИКА І ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінар 1

Витоки теорії міжнародних відносин (2 год.).

1. Міжнародно-політична думка Стародавньої Індії.
2. Міжнародно-політична думка Стародавнього Китаю.
3. Міжнародно-політична думка античної Греції.
4. Міжнародно-політична думка Середньовіччя.
5. Міжнародно-політична думка епохи Відродження.
6. Міжнародно-політична думка Нового часу.

Література: [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 15, 16, 19, 51, 54, 58, 72, 73, 74, 75]

Семінар 2

Учасники міжнародних відносин (2 год.).

1. Поняття суб'єкта МВ. Зміст термінів „актор”, „учасник” міжнародних відносин.

Наддержава – тип держави (за М.Капланом), яка має можливість впливати на умови існування всього людства та не може зазнати поразки від іншої держави або коаліції держав, якщо до її складу не входить інша супердержава.

Надтріснуга країна – держава, в якій, згідно теорії С.Хантінгтона, великі групи населення належать до різних цивілізацій.

Національна безпека – сукупність внутрішніх та зовнішніх умов, які забезпечують стабільний розвиток суспільства, захист державних і суспільних інтересів від внутрішніх та зовнішніх загроз, гарантії прав і свобод громадян.

Національний інтерес – 1) інтегральний вираз інтересів усіх членів суспільства, що реалізується через політичну систему; 2) система цілей і завдань зовнішньої політики держави.

Невтручання – один із головних принципів міжнародного права, згідно з яким держава чи група держав не мають права втручатися у внутрішні справи іншої держави.

Нейтралітет (від лат. *neuter* – ні той, ні інший) – юридичний і політичний статус держави, яка зобов'язується не брати участі у війні з іншими державами, а в мирний час – відмовляється від участі у військових блоках.

Неомарксизм – сучасний напрямок теорії міжнародних відносин, основою якого є теза про економічну та соціальну нерівність в межах глобальної капіталістичної системи та про експлуатацію і пограбування слаборозвинутих країн індустріально розвинутими державами.

Нота – офіційне дипломатичне звернення уряду однієї держави до уряду іншої держави.

Окупація (від лат. *occupatio* – захоплення) – тимчасове зайняття збройними силами однієї держави території іншої держави (або її частини) та встановлення влади військової адміністрації на окупованій території.

Пакт (від лат. *pactum* – договір, угода) – назва дво- або багатостороннього договору, який регулює питання забезпечення взаємної та колективної безпеки, встановлення принципів і норм, які мають важливе значення для конкретної галузі співробітництва держав тощо.

Парадигма (від грец. *παράδειγμα* – приклад, зразок) – 1) стиль наукового мислення, що панує на визначеному етапі в тій чи іншій дисципліні; 2) теорія; теоретична модель, прийнята як зразок постановки, обґрунтування та вирішення проблеми в рамках того чи іншого предмету дослідження.

Парафування (від франц. *paraphe* – розчерк, скорочений підпис) – попереднє підписання міжнародного договору (або його окремих частин) ініціалами повноважних представників кожної із договірних сторін на знак узгодження тексту договору.

Міжнародний еквілібріум – модерністська теорія Дж.Ліскі, згідно якої головною умовою забезпечення стабільності міжнародних відносин є інституціональна рівновага (еквілібріум) у вигляді міжнародних організацій, що впливають на рівномірний розподіл безпеки, добробуту та престижу держав за допомогою норм і санкцій ефективніше, ніж у випадку безпосередньої взаємодії держав.

Міжнародний порядок – устрій міжнародних відносин, який покликаний забезпечити основні потреби держав та інших інститутів, створити та підтримати умови їх існування, безпеки та розвитку.

Міжнародні актори – учасники, суб'єкти міжнародної взаємодії (держави, нації, ТНК, особи тощо).

Міжнародні відносини – сукупність економічних, політичних, культурних, правових, ідеологічних, дипломатичних та ін. зв'язків і взаємовідносин між суб'єктами, що діють на міжнародній арені (народами, державами і системами держав, економічними, політичними і громадськими організаціями, суспільними рухами, окремими особами).

Міжнародні міжурядові організації – об'єднання трьох або більше незалежних держав, їхніх урядів, інших міжурядових організацій, спрямоване на вирішення певних спільних питань чи організації проєктів.

Міжнародні неурядові організації – об'єднання національних організацій, союзів, груп і окремих осіб, що ґрунтуються на неурядових угодах і створені для сприяння розвитку й співробітництва в широкому діапазоні міжнародних відносин: політиці, економіці, культурі, спорті, науці тощо.

Мікродержава – тип держави (за М.Капланом), яка не здатна захистити свій суверенітет національними засобами, тому повністю залежить від політики інших держав.

Мімезис (від грец. *μίμησις* – наслідування) – наслідування масами зовнішніх ознак творчої меншості, одна із умов поступу цивілізації (за А.Тойнбі).

Модернізм – сучасний („науковий”) напрямок теорії міжнародних відносин, представники якого виступають за використання математичних методів наукових досліджень, застосування міждисциплінарного та системного підходів, методики моделювання тощо.

Мондіалізм (від лат. *mundi* – світ) – 1) глобальне загальнолюдське мислення, погляд на населення планети як на єдину спільність людей; 2) різні форми теоретичної та практичної діяльності, спрямовані на встановлення світового панування; 3) співучасть у світових справах; 4) рух за об'єднання всіх країн світу в єдину державу; 5) концепція, згідно якої загальнолюдські цінності є більш значимими, ніж національні.

Мораторій (від лат. *moratorius* – такий, що затримує, уповільнює) – 1) відстрочка, затримка набуття чинності, початку, виконання якогось договору, закону, зобов'язань або вимог, відкладання визначених дій; 2) домовленість суб'єктів міжнародного права щодо відстрочки або утримання від будь-яких дій на визначений чи невизначений час.

2. Держава як головний міжнародний актор.
3. Недержавні учасники міжнародних відносин.
- 3.1. Міжнародні організації.
- 3.2. Транснаціональні корпорації.
- 3.3. Етнічні групи.
- 3.4. Політичні партії.
- 3.5. Терористичні організації.
4. Зростаюче розмаїття акторів міжнародних відносин.
5. Цілі та засоби в міжнародних відносинах.

Література: [1, 2, 3, 8, 9, 10, 12, 18, 19, 20, 23, 28, 36, 37, 39, 41, 45, 46, 48, 49, 50, 61, 68, 74, 79]

Семінар 3

Класичні геополітичні концепції (2 год.).

1. Виникнення класичної геополітичної науки.
2. Геополітична концепція А.Мехена.
3. Геополітична концепція Х.Маккіндера.
4. Геополітична концепція Н.Спайкмена.
5. Геополітична концепція євразійства.
6. Німецька геополітична школа.

Література: [2, 3, 4, 8, 9, 10, 15, 16, 21, 22, 62, 69, 75]

Семінар 4

Цивілізаційні теорії міжнародних відносин (2 год.).

1. Еволюція змісту поняття „цивілізація”.
2. Теорія культурно-історичних типів М.Данилевського.
3. Теорія О.Шпенглера. „Присмерк Європи”.
4. Теорія локальних цивілізацій А.Тойнбі.
5. Концепція „зіткнення цивілізацій” С.Хантінгтона.

Література: [2, 3, 4, 6, 8, 9, 10, 55, 59, 65, 66]

Семінар 5

Сила як один з інструментів міжнародної політики (2 год.).

1. Витоки силового підходу у світовій суспільно-політичній думці.
2. Сутність і параметри сили.
3. Теорія балансу сил.
4. „Теорія доміно”.

5. Політика з позиції сили.

6. Глобальне співвідношення сил в сучасному світі.

Література: [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 17, 18, 20, 24, 29, 31, 37, 45, 47, 62, 64, 73]

Семінар 6

Міжнародна безпека (2 год.).

1. Сутність міжнародної безпеки та її структура.
2. Види безпеки.
3. Основні загрози міжнародній безпеці.
 - 3.1. Тероризм.
 - 3.2. Поширення зброї масового знищення.
 - 3.3. Міжетнічні та міжконфесійні конфлікти.
4. Механізми забезпечення міжнародної безпеки.

Література: [2, 3, 4, 6, 8, 9, 10, 11, 24, 26, 27, 30, 48, 73, 83]

Семінар 7

Глобалізація та її вплив на міжнародні відносини (2 год.).

1. Поняття глобалізації та її основні риси.
2. Транснаціоналізація міжнародних відносин.
3. Феномен мондіалізації.
4. Проблема збереження державного суверенітету в умовах глобалізації.
5. Регіоналізація як тенденція, що протистоїть глобалізації.

Література: [2, 3, 4, 6, 8, 9, 10, 14, 16, 25, 34, 38, 40, 56, 58, 65, 67, 69, 70, 71, 72]

Легізм – давньокитайське політичне вчення, представники якого дотримувалися прагматичного принципу вигоди і користі стосунків Піднебесної з тими або іншими „варварами” та вважали примус і насильство найбільш ефективними засобами зовнішньополітичної діяльності.

Мала держава – тип держави (за М.Капланом), яка має незначний вплив в найближчому оточенні, але володіє власними засобами для захисту незалежності.

Марксизм – класичний напрямок ТМВ, представники якого вважали міжнародні відносини похідними від капіталістичного способу виробництва, внаслідок чого вони набули характеру економічної експлуатації та політичного панування могутніх країн над підпорядкованими їм територіями і народами.

Меморандум (від лат. *memorandum* – те, про що слід пам'ятати, нагадування) – дипломатичний документ, в якому викладений фактичний, документальний чи юридичний бік якогось питання.

Метрополія (від грец. *μητρόπολις* – букв. „материнське місто”) – держава, що володіє колоніями, протекторатами.

„Мирне співіснування” – концепція В.Леніна про мирне співжиття держав з протилежними соціально-економічними системами, яке, однак, передбачало гостру ідеологічну боротьбу та носило конкуруючий характер.

Міжнародна безпека – 1) стан міжнародних відносин, що виключає порушення миру або створення реальних загроз безпеці народів у будь-якій формі; 2) універсальна система механізмів, заходів і гарантій, сукупність яких виключає застосування сили.

Міжнародний конфлікт – взаємодія двох чи більше міжнародних акторів, які мають несумісні цілі та засоби для досягнення цих цілей.

Міжнародна політика – сукупна цілеспрямована діяльність міжнародних акторів у сфері регулювання міжнародних відносин з метою реалізації їх інтересів та створення сприятливого міжнародного порядку.

Міжнародна пропаганда – цілеспрямоване використання засобів масової комунікації з метою нав'язування норм і принципів міжнародної поведінки, маніпулювання зовнішньополітичною свідомістю громадян власної та зарубіжних держав.

Міжнародна система – цілісна (ієрархічно структурована) сукупність учасників міжнародних відносин, що пов'язані між собою сталими зв'язками.

Міжнародне право – це сукупність юридичних норм і принципів, які регулюють усю систему міжнародних відносин, а також взаємодію в рамках окремих груп або на двохсторонніх засадах.

Міжнародний договір – регульована міжнародним правом угода, укладена державами і/або іншими суб'єктами міжнародного права.

яка характеризується (за В.Леніним) пануванням транснаціональної фінансової олігархії (монополій), вивозом капіталу, експлуатацією промислово розвиненими країнами колоній або залежних держав та імперіалістичними війнами за ринки збуту і сировину.

Імперія (від лат. *imperium* – наказ, верховна влада, управління) – 1) історична форма державного утворення, що включає в себе силоміць приєднані (підкорені) інші народи та території; 2) вид територіальної державної системи, всередині якої цілі народи чи нації (навіть якщо вони зберігають видимість територіальної чи іншої окремішності) вважаються панівними або підлеглими; 3) велика монархічна держава, на чолі якої стоїть імператор або імператриця.

Імплементация – фактична реалізація міжнародних зобов'язань на внутрішньодержавному рівні, а також конкретний спосіб включення міжнародно-правових норм у національну правову систему.

Інтеграція (від лат. *integrum* – ціле) – 1) процес об'єднання будь-яких елементів (частин) в одне ціле; 2) згуртування, об'єднання політичних, економічних, державних і громадських структур в рамках регіону, країни, світу.

Інтервенція (від лат. *interventio* – втручання) – насильницьке втручання однієї чи кількох держав у внутрішні справи іншої держави, спрямоване проти її територіальної цілісності або політичної незалежності.

Комюніке (від лат. *communico* – повідомляю) – офіційне повідомлення про хід і наслідки переговорів між державними і громадськими діячами, делегаціями у міжнародних відносинах.

Конфуціанство – давньокитайське політичне вчення, що породило уявлення про виняткове положення Китаю стосовно сусідніх країн і народів, його перевази над ними і згодом призвело до ізоляціонізму.

Конвенція (від лат. *conventio* – договір, угода) – як правило, багатостороння міжнародна угода, яка регулює весь комплекс питань певної сфери та потребує спеціального розгляду з встановленням відповідних процедур їх вирішення.

Конвергенція теорія (від лат. *convergentio* – зближуватися, сходитися) – концепція, згідно якої в період науково-технічної революції між країнами з різним суспільно-політичним ладом існує значно більше схожих рис, ніж розбіжностей, причому НТР сприяє дальшому поширенню цих схожих рис і веде до постійного зближення передових країн на шляху до створення єдиного постіндустріального суспільства.

Космополітизм (від грец. *κοσμοπολίτης* – космополіт, людина світу) – ідеологія, яка надає пріоритетне значення загальнолюдським цінностям і другорядне – національним проблемам.

Країна – 1) політичне, національне, соціальне, культурне, господарське співтовариство, організоване державою на певній території; 2) територія з визначеними кордонами і населенням, що представляє собою єдине ціле з точки зору історії, культури, нації та в політико-географічному відношенні може бути незалежною або залежною.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна ф.н.	заочна ф.н.
1	Наукові школи та напрямки теорії міжнародних відносин.	4	8
2	Міжнародні відносини як суспільно-історичне явище. Системний підхід.	4	8
3	Сучасні геополітичні концепції.	2	6
4	Цивілізаційний вимір міжнародних відносин.	2	6
5	Інструменти міжнародної політики.	2	4
6	Міжнародний конфлікт.	2	4
7	Вплив глобалізації на міжнародні відносини.	2	8
<i>Разом</i>		18	44

КОНТРОЛЬ ТА ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ

Протягом семестру студенти вивчають один модуль з дисципліни. Модуль складається з двох змістових модулів, після виконання кожного з яких здійснюється поточний контроль у вигляді письмової роботи. Студенти, які не відвідували лекції або не в повному обсязі виконали програму семінарських занять, до поточного модульного контролю не допускаються.

Оцінювання навчальних досягнень та практичних навичок студентів здійснюється за 100-бальною системою. Загальна кількість балів за семестр з навчальної дисципліни складається із середнього арифметичного балу за модулі та балів за поточний контроль.

Студент, який в результаті поточного оцінювання або підсумкового контролю за модулем отримав більше 60 балів, має право не складати залік з дисципліни. У такому випадку в заліково-екзаменаційну відомість заноситься загальна підсумкова оцінка. При умові, що студент (ка) хоче покращити підсумкову оцінку за модуль із дисципліни, він (вона) має складати усний залік.

Студент, який в результаті підсумкового оцінювання за змістовий модуль отримав середнє арифметичне менше 60 балів, зобов'язаний складати залік з дисципліни. У разі, коли відповіді студента під час заліку оцінені менш ніж 60 балів, він (вона) отримує незадовільну підсумкову оцінку.

Поточне оцінювання здійснюється за трьома складовими:

- контроль за виконання модульних завдань (тестові та теоретичні розгорнуті письмові завдання);
- контроль систематичності та активності роботи студента протягом семестру;
- контроль індивідуальної та самостійної роботи.

Якщо студент відвідав менше 50 відсотків занять, то систематичність та активність його роботи оцінюється в 0 балів.

Оцінювання модульних завдань. Після виконання програми змістового модулю у визначений деканатом термін здійснюється поточний модульний контроль у вигляді письмової роботи, яка оцінюється у межах від 1 до 60 балів. Якщо з об'єктивних причин студент не пройшов модульний контроль у визначений термін, то він має право за дозволом деканату пройти його протягом двох тижнів після виникнення заборгованості.

Оцінювання активності під час аудиторних занять, індивідуальної та самостійної роботи здійснюється у межах *40 балів*:

- *25 балів* – за активну участь під час аудиторних занять (семінарських, лекційних). 25 балів – відвідано не менше 90% практичних занять та отримано оцінки «добре», «дуже добре» «відмінно»; 20 балів – відвідано не менше 75% практичних занять та отримано оцінки «добре», «дуже добре», «відмінно»; 15 балів – відвідано не менше 60% практичних занять та отримано оцінки «задовільно», «добре», «дуже добре», «відмінно»; 10 балів – відвідано не менше 50% практичних занять та отримано оцінки «задовільно», «добре», «дуже добре», «відмінно».

Денонсація – правомірний спосіб припинення дії міжнародного договору, відмови від нього.

Держава – головний міжнародний актор, універсальна форма політичної організації людських спільнот, яка складається з трьох головних елементів: території, населення та суверенної влади.

Державна влада – вища форма політичної влади, що спирається на спеціальний управлінсько-владний апарат і володіє монопольним правом на видання законів, інших розпоряджень і актів, обов'язкових для всього населення.

Джентльменська угода – прийнята в міжнародній практиці назва договору, який укладено в усній формі.

Дипломатія – 1) засіб здійснення зовнішньої політики держави, що являє собою сукупність невоєнних практичних заходів, прийомів і методів; 2) офіційна діяльність глав держав і урядів, міністрів закордонних справ, відомств іноземних справ, дипломатичних представництв за кордоном з метою реалізації цілей і завдань зовнішньої політики держави; 3) мистецтво ведення переговорів для запобігання чи врегулювання конфліктів, пошуків компромісів тощо.

Дипломатичний протокол – сукупність правил, відповідно до яких у кожній державі регулюють порядок дипломатичних церемоній.

„Дипломатія канонерок” – тип зовнішньої політики держави, що проявляється в демонстрації сили і здійснюється з метою тиску на ту чи іншу країну.

Жорстка біполярна система – тип міжнародної системи (за М.Капланом), яка характеризується строгою ієрархізацією двох блоків, відсутністю нейтральних держав та обмеженою роллю міжнародних організацій.

Зовнішня політика – діяльність держави на міжнародній арені з метою реалізації її інтересів та цілей.

Експансія – 1) загарбницька політика держави по відношенню до інших держав, країн, територій з метою включення їх до свого складу або у сферу свого економічного, політичного, культурного тощо впливу; 2) розширення сфери впливу держав, що здійснюється економічними, військовими і дипломатичними методами.

Ідеалізм – класичний напрямок теорії міжнародних відносин, представники якого вважали загальнолюдські цінності основою міжнародних відносин, а головними інструментами реалізації інтересів держав – моральні та правові норми.

Ієрархічна система – тип міжнародної системи (за М.Капланом), по суті світова держава, де окремі країни втрачають своє значення, перетворюються у прості територіальні одиниці, а будь-які центробіжні тенденції з їхнього боку негайно ліквідуються.

Імперіалізм – 1) політика експансіонізму, яку проводять великі держави, в тому числі й держави-метрополії, щодо інших держав і колоній; 2) вища стадія розвитку капіталізму,

Взаємність – загально визнаний принцип міждержавних відносин, за яким держави повинні будувати відносини між собою на взаємовигідній, рівноправній основі, з урахуванням законних інтересів іншої сторони.

Виклик – відповідь – універсальний закон розвитку цивілізації, сформульований А.Тойнбі, відповідно до якого кожен крок поступу цивілізації постає як адекватна відповідь на виклик або стимул (стимули сурових країн, нової землі, гноблення та ін.).

Вірча грамота – документ, на основі якого здійснюється акредитація дипломатичного представника.

Гегемонізм (від. грец. *ηγεμονία* – провід, керівництво) – зовнішня політика, яка ґрунтується на прагненні до гегемонії, світового панування, диктату над іншими країнами і народами.

Гегемонія – керівна роль держави щодо інших держав у міжнародних відносинах.

Географічне положення – розміщення певної території чи об'єкту на земній поверхні по відношенню до інших територій або об'єктів.

Географічний детермінізм – концепція, сутність якої полягає у визнанні визначального впливу природних умов на розвиток народів і держав.

Геополітика (від грец. *γη* – земля та грец. *πολιτική* – мистецтво управління державою) – 1) вид зовнішньої політики, зумовлений територіальними інтересами державних міжнародних акторів; 2) наука про зв'язок і взаємодію географічного простору і політики.

Глава держави – особа або колективний орган влади, що вважається найвищим представником держави (всередині країни та на міжнародній арені).

Глобалізація (від фр. *global* – загальний, всесвітній) – процес всесвітньої економічної, політичної, культурної інтеграції та уніфікації, основними наслідками якого є міжнародний поділ праці, міграція в масштабах усієї планети капіталу, людських та виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, економічних та технічних процесів, а також зближення культур різних країн.

Глобалізм – стиль у політиці, коли певне питання розглядається і вирішується у контексті загальних для людства проблем, що стосуються всіх і потребують для свого розв'язання спільних зусиль.

Гнучка біполярна система – тип міжнародної системи (за М.Капланом), яка складається з акторів-держав (серед яких – два головні), союзів і блоків держав та універсальних акторів в особі міжнародних організацій.

Декларація – 1) у міжнародному праві урочистий акт, що формулює погоджені сторонами спільні принципи й цілі; 2) офіційний документ, де проголошуються основні принципи зовнішньої та внутрішньої політики держави, основи діяльності міжнародних організацій, програмні положення політичних партій тощо.

- 15 балів – опрацювання одного джерела з переліку наукової літератури, що міститься у пункті „Додаткова” даних рекомендацій, або ж книги, запропонованої самим студентом та погодженої з викладачем. Перевірка знань здійснюється у формі колоквіуму, обов'язковою умовою допуску до якого є наявність у студента розширеного конспекту того чи іншого монографічного дослідження.

Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота								Підсумковий контроль (залік)	Сума
Змістовий модуль № 1				Змістовий модуль № 2					
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8		
10	15	15	10	15	10	10	15	100	

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проєкту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	незараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	незараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Англосаксонський напрям геополітики.
2. Види й форми міжнародних відносин.
3. Германська школа геополітики.
4. Діалектика стосунків „елемент – структура” системи міжнародних відносин.
5. Зовнішньополітична діяльність суб’єктів МВ.
6. Зовнішньополітичні інтереси суб’єктів міжнародних відносин.
7. Інституційний аспект механізму прийняття зовнішньополітичного рішення.
8. Компоненти силової політики.
9. Комунікаційний підхід до аналізу міжнародної інтеграції.
10. Концепції сили та силової політики в теорії міжнародних відносин.
11. Метод побудови сценаріїв у дослідженні міжнародних відносин.
12. Моделі „індивідуального” процесу прийняття зовнішньополітичного рішення.
13. Моделі „колективного” процесу прийняття зовнішньополітичного рішення.
14. „Неофункціональна” модель інтеграційних процесів.
15. Особливості неореалізму як напрямку в ТМВ.
16. Основні етапи формування та еволюції теорії міжнародних відносин.
17. Погляди античних мислителів на війну, мир і міжнародні відносини.
18. Основні ідеї Н.Макіавеллі про політику у сфері міжнародних відносин.
19. Поняття зовнішньополітичної стратегії.
20. Поняття міжнародної інтеграції.
21. Природа міжнародного конфлікту.
22. Рівні суб’єктності в міжнародних відносинах.
23. Силова політика в умовах сучасних МВ.
24. Силовий потенціал держави.
25. Система міжнародних відносин, її компоненти й основні характеристики.
26. Системний та структурно-функціональний аналіз в ТМВ.
27. Соціально-політична природа міжнародних відносин.
28. Співвідношення внутрішньої та зовнішньої політики.
29. Стадії міжнародного конфлікту.
30. Концепція „зіткнення цивілізацій” С. Хантінгтона.
31. Теорія „постіндустріального суспільства” Д. Белла.
32. „Кінець історії” – за твердженням американського політолога Ф. Фукуями.
33. Поняття „національного інтересу”.
34. Ієрархія міжнародних інтересів.
35. Війни та їх класифікація (К.Райт, К.Уолтц).

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Автаркія (від грец. *αὐτάρκεια* – самодостатність) – економічна самодостатність країни, що передбачає мінімальну залежність від зовнішньої торгівлі.

Автаркія великих просторів – концепція, згідно якої лише великі геополітичні утворення здатні в сучасних умовах повноцінно розвиватися, бути незалежними в економічному та ідеологічному відношеннях.

Агресія (від лат. *aggressio* – напад) – протиправне, пряме чи опосередковане, застосування збройної сили однією державою проти суверенітету, територіальної цілісності чи політичної незалежності іншої держави.

Акредитація – у міжнародному праві сукупність дій, пов’язаних з призначенням і вступом на посаду постійного представника держави, глави дипломатичного представництва у певній державі чи міжнародній організації.

Альянс – об’єднання держав на міжнародній арені на підставі договірних зобов’язань, утворене, як правило, з метою досягнення необхідного балансу сил і забезпечення національної безпеки тих чи інших акторів.

Анексія (від лат. *annexio* – приєднання) – протиправне приєднання (загарбання) державою території, яка належить іншій державі.

Арбітраж міжнародний – розгляд міжнародних суперечок, який здійснюється за добровільною згодою сторін, що сперечаються, одним або декількома арбітрами.

„Артхашастра” – давньоіндійський трактат IV-III ст. до н.е., який вважають першим найгрунтовнішим викладом теорії міжнародної політики.

Баланс сил – розподіл світового впливу між окремими центрами сили (полосами) з метою попередження домінування в міжнародній системі однієї держави або групи держав.

Балканізація – процес розпаду імперії на національні держави, спричинений міжетнічними конфліктами (як це мало місце в Югославії у 90-х рр. XX ст.).

Вайолентологія (від англ. *violence* – насильство) – наука про природу сили та насильства, причини, зміст та форми їх вияву у сфері міжнародних відносин.

Велика держава – тип держави (за М.Капланом), яка має істотний вплив на світовий розвиток, але цей вплив обмежується одним регіоном або сферою відносин на рівні регіону.

Велика сімка – група з 7 провідних країн світу, що здійснюють координацію важливих зовнішньоекономічних і зовнішньополітичних заходів у рамках щорічних зустрічей керівників держав і урядів (США, Японія, Німеччина, Франція, Великобританія, Італія і Канада).

- в) інтервенція;
- г) „дипломатія канонерок”;
- д) „дипломатія галер”.

Які з цих визначень відповідають змісту поняття „міжнародна безпека”?

- а) стан міжнародних відносин, що виключає порушення миру або створення реальних загроз безпеці народів у будь-якій формі;
- б) взаємодія двох чи більше міжнародних акторів, які мають несумісні цілі та засоби для досягнення цих цілей;
- в) цілісна (ієрархічно структурована) сукупність учасників міжнародних відносин, що пов’язані між собою сталими зв’язками;
- г) універсальна система механізмів, заходів і гарантій, сукупність яких виключає застосування сили.

Формами дипломатичної діяльності є:

- а) постійне представництво держави за кордоном;
- б) дипломатичне листування;
- в) „дипломатія канонерок”;
- г) переговори на вищому (саміти) і високому рівнях;
- д) участь у роботі міжнародних організацій та їхніх органів;
- е) дипломатія з позиції сили.

Вкажіть деякі з головних принципів дипломатії.

- а) заборона втручання дипломатичних представників у внутрішні справи країни перебування;
- б) дозвіл тільки „мирного” втручання дипломатичних представників у внутрішні справи країни перебування;
- в) імунітет і недоторканність дипломатичного персоналу і приміщень;
- г) імунітет і недоторканність тільки дипломатичного персоналу (заборона недоторканості приміщень, закритого дипломатичного зв’язку тощо);

Які з цих визначень відповідають змісту поняття „мондіалізм”?

- а) глобальне загальнолюдське мислення, погляд на населення планети як на єдину спільність людей;
- б) різні форми теоретичної та практичної діяльності, спрямовані на встановлення світового панування;
- в) рух за об’єднання всіх країн світу в єдину державу;
- г) концепція, згідно якої національні цінності є більш значимими, ніж загальнолюдські.

- 36. Суб’єкт міжнародних відносин: концепції та класифікації.
- 37. Теорія міжнародних систем М.Каплана.
- 38. Теорія утворення союзів і коаліцій.
- 39. Типологія міжнародних конфліктів.
- 40. Функціональний аспект механізму прийняття зовнішньополітичного рішення.
- 41. Школа ідеалізму в ТМВ.
- 42. Ганс Моргентау – засновник школи політичного реалізму.
- 43. Школа модернізму у ТМВ.
- 44. Школа неомарксизму у ТМВ.
- 45. Теорія концентричних кіл у розвитку міжнародних систем.
- 46. Школа політичного реалізму.
- 47. Базові соціальні протиріччя доби глобалізації.
- 48. Протистояння „Північ” – „Південь”.
- 49. Універсалізм і регіоналізм у міжнародних відносинах.
- 50. Модернізація як чинник глобального розвитку.
- 51. Майбутнє міжнародних відносин в оцінці західних футурологів.
- 52. Реальні та потенційні центри постбіполярної системи міжнародних відносин.
- 53. Марксистський та неомарксистський напрямки ТМВ: порівняльна характеристика.
- 54. Роль недержавних учасників (акторів) міжнародних відносин в сучасному світі.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1-Й РІВЕНЬ СКЛАДНОСТІ

Об'єктом ТМВ є ...

- а) міжнародний порядок;
- б) міжнародна безпека;
- в) міжнародні відносини;
- г) міжнародна політика.

Вайолентологія – це ...

- а) наука про природу, причини та форми насильства у міжнародних відносинах;
- б) наука про природу, структуру та форми міжнародних конфліктів;
- в) наука про локальні цивілізації як суб'єкти міжнародних відносин;
- г) наука про природу, форми та характер зовнішньої політики держав.

Термін „міжнародні відносини” ввів у науковий обіг ...

- а) Д.Бентам;
- б) Г.Спенсер;
- в) Ф.Ратцель;
- г) Р.Челлен.

В основі міжнародних відносин лежить взаємодія ...

- а) народів;
- б) міжнародних організацій;
- в) суверенних держав;
- г) політичних лідерів.

Геополітика - це вид зовнішньої політики, зумовлений ...

- а) економічними інтересами держав;
- б) територіальними інтересами держав;
- в) політичними інтересами держав;
- г) соціально-культурними інтересами держав.

Центральною для зовнішньополітичної думки з моменту її виникнення стала проблема ...

- а) війни і миру;
- б) роззброєння;
- в) гуманітарної інтервенції;
- г) великих і малих держав.

Першим ґрунтовним викладом теорії міжнародної політики можна вважати давньоіндійський трактат ...

Вкажіть деякі із семи законів просторового зростання держав Ф.Ратцеля.

- а) простір держав зростає разом із розвитком їх культури;
- б) простір держав зростає разом із розвитком їх освіти та науки;
- в) просторове зростання держави супроводжується розвитком ідей, торгівлі, виробництва;
- г) кордон є периферійним органом держави, який свідчить про її силу чи слабкість і зміни в її внутрішньому організмі;
- д) вихідний імпульс до зростання є внутрішнім, оскільки держава провокується на розширення загостренням внутрішньополітичних протиріч;
- е) вихідний імпульс до зростання є зовнішнім, оскільки держава провокується на розширення державою з явно нижчою цивілізацією.

Які країни, за Х.Маккіндером, належать до внутрішнього півмісяця?

- а) Італія;
- б) США;
- в) Росія;
- г) Іран;
- д) Індія.

Х.Маккіндер сформулював три правила світової політики:

- а) хто править Східною Європою – править Хартлендом;
- б) хто править Західною Європою – править Хартлендом;
- в) хто править Хартлендом – править Світом;
- г) хто править Хартлендом – править Світовим Островом;
- д) хто править Світовим Островом – править Хартлендом;
- е) хто править Світовим Островом – править Світом.

Вкажіть „батьків” атлантизму.

- а) Х.Маккіндер;
- б) Н.Спайкмен;
- в) А.Мехен;
- г) Ф.Ратцель.

Вкажіть деякі із цивілізацій, які виділив С.Хантінгтон.

- а) західна (атлантична);
- б) східнослов'янська (православна);
- в) північноафриканська;
- г) індуїстська;
- д) східнокитайська;
- е) латиноамериканська.

Різновидами політики з позиції сили є:

- а) агресія;
- б) поляризація;

Вкажіть основні елементи поняття „міжнародна система”.

- а) цілісна сукупність учасників міжнародних відносин;
- б) випадкова розрізнена сукупність учасників міжнародних відносин;
- в) фрагментарні зв'язки між акторами міжнародних відносин;
- г) сталі зв'язки між учасниками міжнародних відносин.

З шести ідеальних типів міжнародних систем М.Каплана лише два є історично реальними:

- а) система балансу сил;
- б) ієрархічна система;
- в) універсальна система;
- г) гнучка біполярна система.

Типи міжнародних систем (за Е.Чемпелем):

- а) імперіальна;
- б) реалістична;
- в) гегемонічна;
- г) біполярна;
- д) ієрархічна;
- е) егалітарна.

Вкажіть основні ознаки системи балансу сил.

- а) єдині учасники – національні держави;
- б) дія в системі щонайменше 10-ти основних акторів;
- в) дія в системі щонайменше 5-ти основних акторів;
- г) потреба для кожного актора мати союзників по коаліції;
- д) тривалий та стабільний характер коаліцій.

Для сучасної системи міжнародних відносин характерні наступні риси:

- а) поліцентрична структура міжнародних відносин;
- б) біполярна структура міжнародних відносин;
- в) посилення взаємозалежності країн у світовому масштабі;
- г) послаблення взаємозалежності країн у світовому масштабі.

Які з наведених визначень найбільш точно відображають сутність геополітики як науки?

- а) наука про вплив клімату та рельєфу на політичну поведінку держав;
- б) наука про вплив географічного простору держав на їхні політичні цілі й інтереси;
- в) наука про зв'язок територіальної експансії та політичних амбіцій великих держав;
- г) наука про зв'язок і взаємодію географічного простору і політики.

- а) „Камасутра”;
- б) „Артхашастра”;
- в) „Рігведа”;
- г) „Махабхарата”.

На думку Фукідіда, природнім станом міждержавних відносин є ...

- а) війна;
- б) мир;
- в) революція;
- г) коаліція.

Одним з перших теоретиків таласократії був ...

- а) Геродот;
- б) Фукідід;
- в) Полібій;
- г) Страбон.

Головним фактором міжнародних відносин Н.Макіавеллі вважав ...

- а) право;
- б) мораль;
- в) силу;
- г) ідеологію.

На думку пруського генерала і теоретика військової справи Карла фон Клаузевіца, війна – це ...

- а) продовження миру;
- б) продовження конфліктів;
- в) продовження політики;
- г) продовження гонки озброєнь.

На думку німецького історика Леопольда фон Ранке ...

- а) зовнішня політика визначає характер внутрішньої;
- б) внутрішня політика визначає характер зовнішньої;
- в) внутрішня політика визначає характер міжнародного життя;
- г) зовнішня політика визначає характер світової цивілізації.

Головним законом міжнародного життя, за Л.Гумпловичем, є боротьба ...

- а) між народами за виживання;
- б) між націями за „місце під сонцем”;
- в) між державами через природну прикордонну лінію;
- г) між державами через ідеологічні суперечності.

Хто з названих мислителів вперше почав розробляти питання про справедливі та несправедливі війни?

- а) Т.Гоббс;
- б) Г.Гроцій;
- в) К.Маркс;
- г) В.Ленін.

Хто є автором трактату „До вічного миру” („Про вічний мир”)?

- а) Л.Фейербах;
- б) І.Кант;
- в) Г.Гегель;
- г) Й.Фіхте.

Багато рис імперіалізму, які виділяв В.Ленін, розглядаються сьогодні як такі, що повністю відповідають сучасним процесам ...

- а) індустріалізації;
- б) інформатизації;
- в) глобалізації;
- г) технологізації.

На думку Г.Моргентау, єдиним реальним способом забезпечити і зберегти мир є ...

- а) правове регулювання міжнародних відносин;
- б) баланс сил між державами;
- в) морально-етична поведінка міжнародних акторів;
- г) створення світового уряду.

Як альтернативу „превентивній війні” представники школи стратегічного аналізу ввели в науковий обіг поняття ...

- а) „настрашка”;
- б) „побоювання”;
- в) „моторошність”;
- г) „пострах”.

Центральною постаттю зовнішньополітичного процесу, за Дж.Модельскі, є ...

- а) нація;
- б) політичний діяч;
- в) держава;
- г) економічний діяч.

Теоретики транснаціоналізму вважають, що найважливішим чинником підтримання міжнародної стабільності є ...

- а) сила;
- б) влада;
- в) інтеграція;
- г) комунікація.

- в) пакті Бріана – Келлога;
- г) доктрині Трумена;
- д) доктрині Стаймсона.

Концепція Г.Моргентау базується на 3-х постулатах:

- а) основним суб'єктом міжнародних відносин є держава, інтереси якої визначають її цілі та дії на міжнародній арені;
- б) основним суб'єктом міжнародних відносин є народ, інтереси якої визначають його цілі та дії на міжнародній арені;
- в) пружиною, яка рухає міжнародне життя, є боротьба народів та їх лідерів за максималізацію свого впливу в зовнішньому середовищі;
- г) пружиною, яка рухає міжнародні відносини, є боротьба держав за максималізацію свого впливу в зовнішньому середовищі;
- д) оптимальним станом останнього є рівновага сил, яка досягається політикою балансу сил.

Для модернізму або "науковго" напряму характерні такі риси:

- а) використання математичних методів наукових досліджень;
- б) використання традиційних методів наукових досліджень;
- в) застосування міждисциплінарного підходу;
- г) використання системного підходу, методики моделювання;
- д) заперечення необхідності застосування даних інших наук.

Які етапи зовнішньополітичного процесу виділив Дж.Модельскі?

- а) формулювання інтересів;
- б) набуття „мети на вході”;
- в) набуття „сили на вході”;
- г) формулювання цінностей;
- д) визначення цілей;
- е) розподіл „сили на виході”.

Відповідно до теорії ігор кожна держава, здійснюючи зовнішньополітичну акцію, веде гру з метою:

- а) поразки противника, тобто виграшу для себе (гра з нульовою сумою);
- б) поразки противника, тобто виграшу для себе (гра з ненульовою сумою);
- в) співробітництва з іншою стороною (гра з ненульовою сумою);
- г) співробітництва з іншою стороною (гра з нульовою сумою).

І.Валлерстайн розділив країни сучасної світ-системи на:

- а) ядро;
- б) провінцію;
- в) периферію;
- г) напівпровінцію;
- д) напівпериферію.

За Л.Гумпловичем, будь-яка держава має прагнути до збільшення прикордонної лінії, а звідси випливають три закони:

- а) кожна держава перешкоджає розвитку могутності сусіда, дбає про збереження політичної рівноваги;
- б) кожна держава зацікавлена у могутньому сусіді, так як це забезпечує політичну рівновагу;
- в) кожна держава прагне діяти в напрямі найвигідніших надбань та найменшого опору;
- г) весь внутрішній розвиток держави має забезпечувати засоби для здійснення успішної зовнішньої політики;
- д) зовнішня політика держави має забезпечувати ресурси для здійснення успішної внутрішньої політики.

Представники традиційного (реалістичного) напрямку дотримувалися наступних поглядів:

- а) в основі міжнародних відносин – прагматичні інтереси держав;
- б) в основі міжнародних відносин – загальнолюдські цінності;
- в) головні засоби реалізації інтересів держав – сила та війна;
- г) головні засоби реалізації інтересів держав – мораль та право.

Вкажіть представників ідеалістичного напрямку ТМВ.

- а) І.Кант;
- б) Г.Гроцій;
- в) Л.Гумплович;
- г) Е. де Ваттель;
- д) Ф. де Вітторія.

Представники ідеалістичного напрямку ТМВ дотримувалися наступних поглядів:

- а) в основі міжнародних відносин – прагматичні інтереси держав;
- б) в основі міжнародних відносин – загальнолюдські цінності;
- в) головні інструменти реалізації інтересів держав – сила та війна;
- г) головні інструменти реалізації інтересів держав – моральні та правові норми.

Вкажіть представників марксистської парадигми ТМВ.

- а) К.Маркс;
- б) І.Кант;
- в) Й.Фіхте;
- г) Ф.Енгельс;
- д) В.Ленін.

Ідеалістична традиція в теорії й на практиці знала своє втілення у:

- а) „14 пунктах” В.Вільсона;
- б) пакті Молотова – Ріббентропа;

Хто із вказаних мислителів є неомарксистом?

- а) Ф.Енгельс;
- б) Р.Арон;
- в) Г.Моргентау;
- г) І.Валлерстайн.

Засновником класичної геополітики є ...

- а) Н.Спайкмен;
- б) Х.Маккіндер;
- в) Ф.Ратцель;
- г) О.Шпенглер.

Вкажіть формулу морської могутності, виведену А.Мехеном.

- а) $MM = M\Phi + T\Phi + G\Phi$;
- б) $MM = B\Phi + M\Phi + M\Phi$;
- в) $MM = B\Phi + T\Phi + M\Phi$;
- г) $MM = B\Phi + B\Phi + B\Phi$.

На відміну від А. Мехена, Х. Маккіндер у стратегічному глобальному протистоянні надавав перевагу ...

- а) морським державам;
- б) сухопутним державам;
- в) торговим державам;
- г) світовим державам.

Хто є автором геополітичної концепції Хартленду?

- а) Ф.Ратцель;
- б) К.Хаусгофер;
- в) Х.Маккіндер;
- г) А.Грабовскі.

Який регіон Зб.Бжезинський порівнює із шахівницею?

- а) Західну Європу;
- б) Східну Європу;
- в) Євразію;
- г) Америку.

Кожна цивілізація, за А.Тойнбі, розвивається за законом ...

- а) просторової дифузії;
- б) культурної регресії;
- в) виклику-відповіді;
- г) стимулу-прогресії.

За словами С.Хантінгтона, „майбутня світова війна, якщо вона розпочнеться, буде війною між ...”

- а) народами;
- б) державами;
- в) цивілізаціями;
- г) культурами.

Політична концепція, згідно якої події в одній країні спричинюють їх повторення в інших, як правило сусідніх, країнах.

- а) теорія переливу;
- б) теорія доміно;
- в) теорія шахів;
- г) теорія ігор.

Тип зовнішньої політики держави, що проявляється в демонстрації сили і здійснюється з метою тиску на ту чи іншу країну.

- а) агресія;
- б) інтервенція;
- в) „дипломатія канонерок”;
- г) „дипломатія галер”.

На думку Г.Гардена, дипломатія – „це наука або мистецтво ...”.

- а) війни;
- б) переговорів;
- в) миру;
- г) дипломатів.

Сукупність правил, відповідно до яких у кожній державі регулюють порядок дипломатичних церемоній.

- а) дипломатичний акт;
- б) дипломатичний протокол;
- в) дипломатичний прийом;
- г) дипломатичний церемоніал.

2-Й РІВЕНЬ СКЛАДНОСТІ

Основними елементами предмету ТМВ є:

- а) суб'єкти міжнародних відносин;
- б) міжнародний порядок та міжнародна безпека;
- в) політична свідомість;
- г) історія міжнародної політичної думки;
- д) соціально-економічні міждержавні відносини.

Структурними компонентами ТМВ є:

- а) геополітична теорія;
- б) політична регіоналістика;
- в) політологія міжнародних відносин;
- г) політична географія;
- д) соціологія міжнародних відносин.

Вкажіть основні елементи поняття „міжнародні відносини”.

- а) сукупність економічних, політичних, культурних, правових, ідеологічних та ін. зв'язків;
- б) об'єкти міжнародної політики;
- в) суб'єкти, що діють на міжнародній арені;
- г) сукупність геостратегічних відносин.

До державних міжнародних акторів належать:

- а) суверенні держави;
- б) ТНК;
- в) міжурядові організації;
- г) суб'єкти федерації;
- д) неурядові міжнародні організації.

До недержавних міжнародних акторів належать:

- а) політичні партії;
- б) ТНК;
- в) міжурядові організації;
- г) суб'єкти федерації;
- д) неурядові міжнародні організації.

Основними інструментами зовнішньої політики держави є:

- а) дипломатія;
- б) ідеологія;
- в) військова сила;
- г) пропаганда;
- д) політична воля.

Великий вплив на формування зовнішньої політики стародавнього Китаю мали такі напрямки політичної думки:

- а) легізм;
- б) даосизм;
- в) конфуціанство;
- г) ведизм.